

40. Oreb, náhrobní pamětní deska Jana Theobalda Helda.

ČTVRTÝ ROČNÍK LÉKAŘSKÉHO STUDIA: KLINICKÁ VÝUKA A PŘÍPRAVA NA RIGORÓZA (1795–1797)

Po absolvování třetího ročníku jsem byl podle oficiálních zvyklostí připraven ke vstupu na *kliniku*.⁷⁶⁹ Profesor Sebald⁷⁷⁰ uváděl posluchače do vlastní klinické praxe, do umění po-

⁷⁶⁹ Podle studijního řádu z roku 1786 se měli studenti medicíny a vyšší chirurgie věnovat praktické lékařsko-chirurgické výuce u lůžka nemocného, většinou v některé nemocnici, „klinice“ – odtud i označení pro celý ročník. Held strávil své „klinické“ období v pražské všeobecné nemocnici, kde byla k tomuto účelu vyčleněna tzv. „klinická“ lůžka v počtu dvanácti. Pozn. ed. D. T.

⁷⁷⁰ Řádný profesor všeobecné patologie a klinické praxe Johann Anton Sebald (1753–1799) byl rodák z německého Fickstadtu, gymnázium absolvoval v Eichstättu, filozofii a medicínu poté ve Vídni (doktorát získal v roce 1780). Po skončení studia působil jako soukromý učitel teoretické přípravy k výuce u lůžka nemocného ve Vídni, po dvou letech však získal místo profesora teoretické a praktické medicíny na chirurgickém lyceu v Olomouci, kde se v roce 1784 stal i rektorem. O rok později se stal na pražské lékařské fakultě řádným profesorem všeobecné (o rok později speciální) patologie a klinické praxe, dvakrát (1790, 1799) zde zastával funkci děkana. *Biografický slovník pražské lékařské fakulty II*, s. 58. Bydlel v Karolinu č. 27, dnes č. p. 541/I. *Schematismus 1799*, 247–248). Vydal: *Geschichte der medizinisch-prakt. Schule an der k. k. Carl-Ferd. Universität in Prag*. Pozn. ed. J. K a D. T.

zorování.⁷⁷¹ Byl to velmi humánní, přesný a snaživý muž, který se mohl svému povolání zcela oddat, neboť neměl na starost jiné nemocniční oddělení, které by absorbovalo jeho síly a které by ho vedlo k šlendriánství; pečoval totiž pouze o dvanáct nemocničních lůžek.

Takzvanou všeobecnou nemocnici tehdy vedli jeden primář a jeden primář-ranhojič, totiž Radnitzky⁷⁷² a Jakob Fenninger⁷⁷³, dále dva trvalí sekundáři, tři až čtyři podran-

⁷⁷¹ Výuka probíhající přímo u lůžka nemocných představuje jednu z největších novinek osvícenského období; medicí se tak učili konfrontovat vnější příznaky nemoci s viditelnými lézemi, které odhalila následná pitva. V řadě evropských univerzitních měst – včetně Prahy nebo Vídně – tak byly nemocnice zakládány či upravovány na „kliniky“ napojené přímo na univerzitu; určitý počet lůžek – případně celé oddělení – byl přímo napojen na univerzitní výuku. Podle studijního řádu z roku 1786 i řádů pozdějších zabírala „klinika“ celý poslední ročník (resp. ročníky dva). Pozn. ed. D. T.

⁷⁷² Doktor Ignaz Radnitzky, přísežný (úřední, obvodní) fyzik hlavní staroměstské čtvrti, první lékař všeobecné nemocnice, bydlel v Celetné ulici (*Schematismus* 1789).

⁷⁷³ Jakob Heinrich Fenninger a jeho bratr Adam pocházeli z Würzburgu a byli původně polními chirurgy, kteří vstoupili do habsburských služeb. Poté se oba usadili v Praze, kde podle Helda léčili tajně „jisté choroby vysoce postavených osob“, což jim otevřelo cestu k doktorátům chirurgie i k veřejným úřadům. Jakob Heinrich absolvoval zkoušky ve Vídni (1771) a o šest let později si na Malé Straně v Praze pořídil za 1 400 zl. chirurgickou ordinaci. Poté co dosáhl doktorátu chirurgie, stal se také členem chirurgického grémia. Svou ordinaci prodal a nastoupil do všeobecné nemocnice, kde se brzy stal prvním chirurgem s ročním platem 400 zl. (k nimž patřilo ještě šest sáhů dříví a 36 liber svíček). Toto místo opustil na jaře 1791, když obdržel post malostranského městského fyzika. Held o něm hovoří jako o člověku skromném a roztomilém, který se navíc stal u nejvyšší šlechty „takřka nepostradatelným“. Chválil také jeho porodnické umění, které si Jakob bezpochyby osvojil u Melitsche, jehož blízkými asistenty oba bratři po nějaký čas byli. Srov. V. WEISS, *Dějiny chirurgie v Čechách*, s. 112. Pozn. ed. J. K a D. T.

hojiči a několik praktikantů. Primář se svým sekundářem (byl jím tehdy doktor Hartl,⁷⁷⁴ pravý londýnský elegán) přitom musel vést i vedlejší ústav choromyslných, kterému tehdy říkali *Tollhaus*.

V chorobinci a v porodnici pak byli natrvalo ustanoveni solidní, zkušení podranhojiči.

Nemocnice byla již od časů Josefových bohatě dotována, a tak v určitém ročním období dostávali nemocní k jídlu i kuřata. Široké, světlé, krásné chodby pak v teplých ročních dobách sloužily k prvním procházkám nemocných, nicméně vysoko umístěná okna dávala nemocničním sálům vzhled vězení, což bylo pravděpodobně na rozkaz proto-medika a vrchního ředitele všech nemocničních ústavů šlechtice z Bayerů,⁷⁷⁵ který dal tímto zvýšením oken úplně

⁷⁷⁴ Josef Hartl, magistr porodnictví, druhý lékař všeobecné nemocnice, bydlel tamtéž (*Schematismus* 1799, s. 253).

⁷⁷⁵ Rakušan Thaddäus Bayer (1737 Herrenbaumgarten – 1808 Vídeň) vystudoval filozofii a medicínu ve Vídni (1760), kde brzy získal místo profesora patologie a medicínské praxe (1767–1778) a v pouhých pětatřiceti letech se stal i viceředitelem lékařských a chirurgických studií; tuto funkci zastával šest let (1772–1778). Ve zralých letech, v polovině osmdesátých let, se mu dařilo kumulovat nejvyšší zdravotnické úřady na úrovni celostátní i zemské (s kompetencí pro České království); v roce 1785 byl jmenován vojenským protomedikem habsburského soustátí ve Vídni a téhož roku ještě zemským protomedikem Českého království a ředitelem pražských chudinských zaopatřovacích ústavů (později všeobecné nemocnice, porodnice a chudobince). V letech 1786–1792 a poté 1802–1804 zde působil jako ředitel lékařských a chirurgických studií. V roce 1787 se stal rektorem Karlovy univerzity a o rok později zdravotním radou a referentem českého gubernia. V letech 1792–1794 a 1798–1802 byl členem studijního konsensu a v roce 1795 se stal ještě členem nové vojenské zdravotní komise. Ve své publikační činnosti se pochopitelně věnoval především záležitostem veřejného zdravotnictví a a hygieny. Vedle pojednání *Náčrt všeobecné hygieny a terapeutiky* (1788) je pro historiky nejcennější popis nově

pokazit budovu, kdysi obývanou šlechtičkami novoměstského nadačního ústavu.⁷⁷⁶ Mému zdravému (aspoň myslím) rozumu rovněž zůstane nepochopitelným, proč jeho druhý nástupce,⁷⁷⁷ za jehož ředitelování a z jehož popudu se budovalo tolik gigantických novostaveb a došlo k tolika změnám, nemohl tato vysoko umístěná okna přestavět. Zdá se, že ti páni asi nikdy za celý svůj život nebyli těžce nemocní, jinak by byli věděli, jak pouhý pohled do přírody osvěžuje a občerstvuje. Na jih byla vyhlídka na Pankrác, na západ vyhlídka na zelené kopce nad Vltavou u Košíř a u Motola. Několik cestujících, kteří přijeli z Říma, mne ujišťovalo, že tato krajina se velice podobá Kampánii u Říma.⁷⁷⁸ Bayer asi chtěl, aby zvýšená okna v místnostech pro nemocné bránila průvanu: *Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdin!*⁷⁷⁹

Při obvyklé výši oken lze v nemocničních síních průvanem čistit vzduch; nikoli však tam, kde jsou lůžka nemocných, a tak je nemocný odsouzen setrvávat v mukách i tehdy, může-li se už zdvihnout z lůžka, neboť se nesmí dívat

zřízených veřejných zdravotnických zařízení z josefinské doby, v jejichž čele tehdy Bayer stál. Na odpočinek odešel 6. prosince 1804, v sedmašedesáti letech, čtyři roky před smrtí. Bydlel na rohu Dlouhé a Týnské uličky, v domě č. 76, dnes č. p. 611/I, na Starém Městě, měl také soukromý kabinet přírodnin (č. p. 611/I). *Schematismus* 1789. Pozn. ed. J. K a D. T.

⁷⁷⁶ Zemszkodeskový bývalý ústav říšských šlechticů, v Heldově době všeobecný blázinec a všeobecná nemocnice – dům č. p. 499/IV (podle starého číslování č. 776) na Dobyčím trhu (Karlové náměstí), dnes Fakultní nemocnice. J. SCHALLER, *Beschreibung III*, s. 575; *IV*, s. 364. Pozn. ed. J. K a D. T.

⁷⁷⁷ Asi míněn Ignaz Mattuschka, který nastoupil po Bayerovi do úřadu zemského protomedika. Pozn. ed. D. T.

⁷⁷⁸ Campagna di Roma, rovina v okolí Říma, staré Latium, kdysi úrodný kraj, od středověku zpustlý a nezdravý. Pozn. ed. J. K.

⁷⁷⁹ *Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdin* – narazí na Skyllu, kdo se chce vyhnout Charybdě (lat.), tzn. z bláta do louže; vytloukat klín klínem.

bytelnými okny do volné boží přírody, nýbrž stále upřeně zírá na ostatní nemocniční lůžka. Pokud mají zvýšená věžeňská okna účelně zabraňovat tomu, aby nemocní skákali z oken, a byl-li přísný dozor nezbytný, ale nemožný, nechť udělají v každé síni pro nemocné pouze jedno jediné okno pro vyhlídku a opatří ho pohyblivou mříží! Ale o tom budu psát až později a víc.

Profesor Sebald ordinoval na klinice denně od devíti do deseti hodin a pak obšírně přednášel o speciální terapii. Klinických elévů nebylo mnoho, takže měl každý z nich možnost nemocné dobře vidět. Malá klinika je navíc přímo předurčena k tomu, aby u studenta probudila pozorovací talent a aby jej k sobě připoutala; příliš velký počet nemocných vede k lajdáctví a nezasevce jen plete. Nikde není potřebnější *a minori ad maius*⁷⁸⁰ jako právě tehdy, uvádíme-li posluchače do praxe. Velké kliniky ve skutečnosti ozařuje jen falešný lesk, který rozhodně vždy náleží slavnému profesorovi, takovému Petru Frankovi⁷⁸¹ nebo takovému Hufelandovi,⁷⁸² ale žáci zůstávají pozadu, a to tím spíše, čím

⁷⁸⁰ Skrze menší k většímu, právnícké úsloví. Pozn. ed. D. T.

⁷⁸¹ Johann Peter Frank (1745–1821), německý lékař s francouzskými kořeny, profesor fyziologie a zdravotní (medicínské) policie na univerzitě v Pavii, posléze ve Vídni, kde se stal i ředitelem všeobecné nemocnice (byl v podstatě jejím zakladatelem a hlavním organizátorem). Jeho ústředním dílem je šestisvazkový *System einer vollständigen medizinischen Polizey*, který vycházel od konce sedmdesátých let 18. století až do konce druhého desetiletí století následujícího a představuje obdivuhodnou syntézu usilující o rozšíření působnosti jak policie, tak medicínské vědy o nová pole lidské činnosti. Pro neshody opustil monarchii a roku 1805 se stal státním radou a osobním carským lékařem v Petrohradě. Do Vídně se vrátil až těsně před svou smrtí. Pozn. ed. J. K a D. T.

⁷⁸² Christoph Wilhelm Hufeland (1762–1836), významný německý lékař, osobní lékař pruského krále a profesor speciální patologie a terapie.

víc jich je. Kolik jich může obléhat lůžko, aby neobtěžovali nemocného? Kolik jich může ohledávat pulz? Nemocný by musel mít nervy z juchty⁷⁸³, aby se mu nezměnil tep, když jej ohledává dvacet, padesát nebo sto posluchačů! Ubozí

Pocházel z lékařské rodiny, sám studoval medicínu v Jeně a Göttingen, kde vstoupil do zednářské lóže, v roce 1796 se stal dvorským radou a tělesným (později dvorským) lékařem na výmarském dvoře. Mezi jeho pacienty brzy patřili přední němečtí literáti – J. W. von Goethe, Friedrich Schiller, J. G. von Herder a Christoph Martin Wieland. Díky saskému vévodovi Karlu Augustovi mohl Hufeland začít přednášet jako čestný profesor na univerzitě v Jeně (1793–1801) a v roce 1800 byl zvolen řádným členem Pruské akademie věd. O rok později přijal pozvání ke královskému dvoru do Berlína, kde se stal tělesným lékařem rodiny Bedřicha Viléma III. a současně i ředitelem slavného berlínského špitálu Charité. Později se stal děkanem lékařské fakulty na nové berlínské univerzitě, kde působil jako organizační rádce Wilhelma von Humboldt. Jako profesor držel katedru speciální patologie a terapie, podílel se také na zřízení první polikliniky (1810), vedl očkovací kampaň, usiloval o zlepšení pracovních podmínek, zabýval se zákony o veřejném zdravotnictví a hygieně i otázkou sociálního pojištění. Jeho kariéru symbolicky završila nobilitace v roce 1809. Významná byla také jeho činnost literární. Poměrně velký ohlas vzbudila též jeho kritika mesmerismu z roku 1784 (*Mesmer und sein Magnetismus*). Kromě spisů věnovaných terapii a farmakologii Hufeland v roce 1795 založil časopis *Journal der practischen Arzneykunde und Wundarzneykunst*. Nesmrtelnost Hufelandovi zaručila dietetická příručka *Kunst das menschliche Leben zu verlängern* (Umění, jak prodloužit lidský život) z roku 1796 (vydaná v Jeně), která, počínaje 3. vydáním z roku 1805, vycházela s mírně pozmeněným názvem *Makrobiotik oder Kunst das menschliche Leben zu verlängern*. Kladla důraz na prevenci a životní styl, jež však byly, podobně jako u Fausta, úzce spjaty s morálkou. Takto pojetá hufelandovská makrobiotika měla později, v 19. století, vliv především na různé typy kalobiotiky, polybiotiky, eubiotiky apod. Srov. např. ADB 13, 1881, s. 286–296; NDB 10, 1974, s. 1–7; nebo životopis Helmut Busse, *Christoph Wilhelm Hufeland*, Blaeschke Verlag, St. Michael 1982. Pozn. ed. D. T.

⁷⁸³ Vyčiměná kůže, převážně hovězí, silně napuštěná oleji či jinými mastnými prostředky, sloužící k výrobě obuvi či řemenů. Pozn. ed. D. T.

nemocní, kteří se v poslední době (1840–1844) podrobují metodě poslechu a proklepu!⁷⁸⁴ Kde je v nemocnici nějaké dekorum, když se musí každá žena svléci v přítomnosti třiceti čtyřiceti mladých hňupů, aby ji proklepali? Ale aby mi bylo dobře rozuměno: jsem samozřejmě přesvědčen o užitečnosti metody poklepu, ale nemá se jí užívat bez výjimky, z pouhé chuti učit se a cvičit se. Není-li skutečně potřebná, ať se neužívá, hlavně aby se neuráželo *dekorum*; zejména nechť ji neužívají žáci! *Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas regumque turres!*⁷⁸⁵

Má-li někdo skutečně velejmný sluch, pak jsem to já! Před pětadvaceti lety (toto píši v srpnu 1844) jsem ošetřoval s Krombholzem⁷⁸⁶ nemocného hlavničkou. Stál jsem

⁷⁸⁴ Metodě prosazovaná vídeňským lékařem českého původu Josefem Škodou (1805–1881). Pozn. ed. D. T.

⁷⁸⁵ Bledá smrt zasahuje stejně chýše chudáků jako paláce králů. (Horatius) Pozn. ed. J. K.

⁷⁸⁶ Vincenc Julius Krombholz/Krombholz (1782 Police – 1843 Praha), lékař a přírodopisec. Po studiu nižší chirurgie a kurzu očního lékařství ve Vídni a dosažení magisteria porodnictví absolvoval studijní cestu po německých univerzitách, během něhož získal v Erfurtu doktorát medicíny i chirurgie. Na pražské lékařské fakultě začínal v roli prosektora na anatomii a jako suplent stolice teoretické chirurgie; v letech 1813–1814 organizoval péči o raněné během Napoleonova tažení, které zasáhlo české země. V roce 1814 se stal profesorem teoretické chirurgie a nauky o obvazech. Po supletuře státního a soudního lékařství se stal (1820) profesorem tohoto oboru a poslíze – opět po několikaleté supletuře – také řádným profesorem speciální patologie a kliniky. Za cholery epidemie v roce 1831 byl ředitelem všech cholery nemocnic v Praze a současně vykonával úřad rektora. V roce 1833 založil nadaci pro chudé studenty, aby mohli být zdarma léčeni. Byl také bezplatným lékařem ústavu hluchoněmých. Po smrti prof. Rottenbergera (1835) se ucházel o stolicí vyšší anatomie a fyziologie, kterou také skutečně získal (1836). Když v roce 1805 onemocněl těžkým tyfem a ležel v nemocnici u milo-

jednoho dne při vizitě asi šest až osm kroků od nemocného a Krombholz proklepával nadmuté břicho.

Pravil jsem: „Dnes je meteorismus⁷⁸⁷ lepší!“

Krombholz ke mně ubroukl: „Jakpak to ví?“

Já: „Jako muzikus – podle tónu!“

Krombholz opět zamumlal: „Podle tónu?“

Já: „Nepochybně podle tónu. Včera nadmuté břicho rezonovalo D, dnes rezonuje G. Podle toho je dnes nadmuté méně!“

Z tisíce *perkussorů*⁷⁸⁸ totiž jen málokterí dovedou rozeznat a pojmenovat výšku tónu, o čemž jsem se přesvědčoval až příliš často. Lidé bohužel zneužívají všechno, co je v módě! Když v devadesátých letech uplynulého století propadl anglický král Jiří III.⁷⁸⁹ šílenství, předepsali mu obyčejnou dětskou hračku, aby ho všemožně naučili fixovat pomatené představy jen na jediný předmět: byl to normandský *joujou*,⁷⁹⁰ malý kotouč visící na hedvábné šňůrce a vysoustruhovaný z tvrdého dřeva nebo ze slonoviny. Kotouč rotoval na tkanici nahoru a dolů a tím bavil mladé i staré, právě tak jako mraky tabákového kouře z dýmky baví na nic nemyslicí bojary, kteří sedí na koberci a zahálejí, nebo nezaměstnané

srdných bratří, léčil ho J. T. Held. Viz J. VINAŘ, *Zachránci lidstva*, s. 189; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Profesor V. J. Krombholz (1782–1843), mecenáš studentů a lékařů, in: *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, Díl XL, fasc. 1–2, s. 25–38; *Biografický slovník pražské lékařské fakulty I*, s. 131–132. Pozn. ed. J. K. a D. T.

⁷⁸⁷ Meteorismus – nadmutost, břišní plynatost. Pozn. ed. J. K.

⁷⁸⁸ *Perkussor* – člověk, který provádí lékařský poklep. Pozn. ed. D. T.

⁷⁸⁹ Anglický král Jiří III., narozený dne 4. 6. 1738, nastoupil vládu dne 25. října 1760. Bude star 51 rok. Sídílí v Londýně (1789). Pozn. aut. J. T. H. Jiří III. (1738–1820), panovník Velké Británie a Irsko, který dosáhl spojení obou zemí. Pozn. ed. D. T.

⁷⁹⁰ *Joujou* (žužů), fr. hračka pro děti. Přívěšek ke klenotům; „jojo“. Pozn. ed. J. K. a D. T.

kuřáky všech zemí. Tímto se bavili páni i dámy, ať jeli, ať se procházeli, ať seděli, ať zevlovali; ba i jezdcí na koni, jako například i ten proslavený pořadatel plesů, který se div neutancoval – pozdější baron Bretfeld –, si hrával za jízdy dokonce i se dvěma *joujou*; bavili se jím úředníci, studenti i velké a malé děti, stejně jako uličníci.

A se stejnou pošetilostí se nedávno chopili nástroje, je muž říkali *stetoskop*⁷⁹¹ a který při *auskultaci*⁷⁹² doporučoval Baecque.⁷⁹³ Doktor Conrath⁷⁹⁴ mi před dvaceti lety (1824) přivezl jeden přímo z Paříže: byl to prachobyčejný válec, z něhož si pařížští učedníci Aeskulapovi dali vysoustruhovat jakýsi druh trumpetky proto, aby byl lehčí a aby měl krásnější tvar.

⁷⁹¹ *Stetoskop*: Prsní/hrudní naslouchátko, sloužící při vyšetřování poslechem. Za jeho vynálezce je považován francouzský lékař René-Théophile-Marie-Hyacinthe Laënnec (1781–1826), považovaný za průkopníka, ba přímo „zakladatele“ lékařské diagnózy za pomoci náslechu, k němuž užíval stetoskop vlastnoručně vyrobený. Jeho dílo *De l'auscultation médiate ou traité du diagnostic des maladies des poumons et du cœur* (1819) přeložil a vydal Meissner roku 1819 v Lipsku. Pozn. ed. J. K. a D. T.

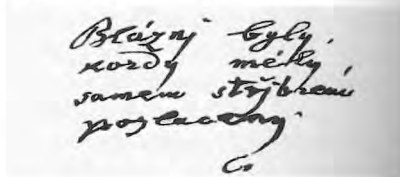
⁷⁹² Auskultace – náslech. Pozn. ed. D. T.

⁷⁹³ Neidentifikovatelná lékařská autorita. Je možné, že se Held zmýlil a měl na mysli výše zmíněného průkopníka auskultace R. T. H. Laënneka. Pozn. ed. DT.

⁷⁹⁴ Mikuláš Conrath (Konrad; ? * v Lucembursku, † 1841 Praha), v roce 1799 ukončil medicínská studia na pražské univerzitě, v roce 1810 se stal magistrem porodnictví a po ukončení studia působil nějaký čas jako lékař v Praze, později v Kopidlně (1811–1813), poté (1815–1818) jako pro-sektor anatomie a nakonec, od roku 1822 až do své smrti, jako lázeňský lékař ve Františkových Lázních, o kterých také publikoval několik prací. Bydlel v hraběčím domě Šliků v Nových alejích (dnes Národní třída) na Novém Městě (*Schematismus* 1815). Po jistý čas jej – jako studujícího medicíny – nechával Held bydlet u sebe v domě U Zlaté lilie, kde tehdy žil, a i později zůstali přáteli. *Biografický slovník pražské lékařské fakulty I*, s. 85; L. HLAVÁČKOVÁ-KRATOCHVÍLOVÁ, *Jan Theobald Held*, s. 176–177.

Několik pražských soustružníků pak mělo práci na měšice, aby vyhovělo všem objednávkám studentů medicíny; každému z těch mladých lidí pak vykukovala z kapsy podobná klukovská preclíková trumpetka, o které se mladí medici domnívali, že v ní objevili kámen mudrců. V jejich očích byl tento nástrojek hlavním průvodcem medicínské moudrosti i při diagnóze, a to navzdory skutečnosti, že sotva jediný ze sta je schopen oněm šalivým šelestům a zvukům, které díky nástroji slyší, porozumět! Dost na tom, že i dnes náleží k dobrému tónu, abys s sebou nosil podobnou trumpetku a všude ji aplikoval bez ohledu na to, je-li to vůbec zapotřebí: pro obecnstvo to bylo něco nového, a tak si mnohý z mladých lékařů založil svou pověst a slávu u obecnstva jen díky takové trumpetce!

Blázni byly (sic!),
kordy(?) měly,
samem stříbrem
pozlaceny!

Nicméně – bohužel – tento neviňoučkový nástroj vede k šťastné terapii právě tak málo, jako ten nejkrásnější knír k statečnosti a k vítězství! Mladí pánové si ulehčili hluboký smysl prvního aforismu našeho nebešťana: „Ὁδ βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρά“⁷⁹⁵ jako studiosus, který přeložil Maecenatovo⁷⁹⁶ „Attavis edite regibus“⁷⁹⁷ takto: „Mich

⁷⁹⁵ „Život je krátký, ale umění je dlouhé.“ L. A. Seneca. Pozn. ed. J. K. a D. T.

⁷⁹⁶ Maecenas, rodové jméno etruského původu. Nejznámější Gaius Maecenas, rytíř římský, přítel Augustův a příznivec básníků své doby, zvláště Vergilia a Horatia, zemřel roku 8. př. Kr. Pozn. ed. J. K.

⁷⁹⁷ *Attavis edite regibus* (Horatius) – ty, jenž pocházíš z dávných králů. Pozn. ed. J. K.

essest du, o Vogel. Esst von den Königen.“⁷⁹⁸ – *Mundus vult decipi!*⁷⁹⁹

Myšlenková asociace mne snad k této látce zase někdy přivede zpět.

* * *

V klinickém studiu jsem měl tyto spolužáky (jmenuji je podle abecedy):

Josef Bernt, dobrá hlava, mimořádně pilný. Prsty měl neustále potřísněné inkoustem, protože si zapisoval i zcela bezvýznamné školní události: psával si je do poznámek, na školní potřeby – anebo i do listů své milence. Bavival se anatomickými cvičeními: kde se mohl zmocnit nějaké kočky, myši nebo ptačí mrtvoly, učinil tak s náruživou vášní hodnou Cuviera,⁸⁰⁰ jíž je vskutku zapotřebí složit poklonu. Cuvierem se Bernt sice nestal, ale po svém graduování využil příležitosti, jež se

⁷⁹⁸ Jíš mne, ó ptáku! Jez od králů. Pozn. ed. D. T.

⁷⁹⁹ *Mundus vult decipi, ergo decipiatur* – svět chce být klamán, buďiž tedy klamán. Pozn. ed. J. K.

⁸⁰⁰ Baron Georges Cuvier (1769–1832), proslulý francouzský přírodovědec, zoolog, jeden ze zakladatelů komparativní paleontologie a srovnávací anatomie. Přivrženec učení o nezměnitelnosti, stálosti druhů, tvůrce teorie katastrof. Jeho nejslavnějším dílem je monumentální *Království zvířat* (úplný titul zní *Règne Animal distribué d'après son Organisation pour servir de base à l'Histoire Naturelle des Animaux et d'Introduction à l'Anatomie Comparée*), jehož první vydání ve čtyřech osmivazkových sériích pochází z roku 1817, druhé v pěti svazcích z let 1829–1830. Za Napoleona i po restauraci Bourbonů zastával řadu vysokých funkcí. Zemřel během velké cholery epidemie počátku třicátých let 19. století. Jeho dílo u nás začal překládat Jan Svatopluk Presl – například už v roce 1834 vyšla v Praze jeho *Rozprava o převratech kůry zemní a o proměňách v živočišstvu jimi způsobených*. Pozn. ed. J. K. a D. T.

mu důvody; když se příliš dlouho bránil, zdolával jsem ho hudební ironií. Tak tomu bylo, když skládal svou *velkou symfonii*: její *andante* jsem zcela zavrhl a dal jsem mu svoje *thema*, které Vitásek tak klasicky zpracoval.⁹⁰⁷

Pro Rösslera, ač to byl můj spolužák, jsem se nemohl už nikdy nadchnout, ač byl jinak obratný – a doktor Grosse⁹⁰⁸ mu prý na jeho pichlavý dopis také neodpověděl právě sladce.

A přece neměl Rössler talent takového Paëra,⁹⁰⁹ který tak výtečně zhudebnil ubohý text své opery *Sargino*, ani génia takového Mendelssohna Bartholdyho!⁹¹⁰ Kdo tak klasicky zkomponoval tak bezduché, tak beztvaré biblické texty jako právě Bartholdy ve svém oratoriu *Paulus*, toho asi nadměrně osvětlil vskutku křesťanský Duch svatý, nebo u něj při kompozici stáli jako duchovní kmotři takoví

⁹⁰⁷ Pravděpodobně míněna Symfonie C-dur uvedená v roce 1811, ve své době velmi oceňovaná. Pozn. ed. D. T.

⁹⁰⁸ Jan Grosse, doktor práv a zemský advokát, bytem na Starém Městě, v domě č. p. 122, dnes č. p. 621/I, U Čtyřlístku v Masné ulici. *Schematismus* 1805. Byl také sekretářem Českého všeobecného spolku vdov i sirotků a s ním spojeného soukromého ústavu hluchoněmých (dům č. p. 502/II na Karlově náměstí, zvaný Faustův) a později členem Společnosti ku podporování věd, umění a průmyslu a České zahradnické společnosti v Praze. *Schematismus* 1843. Pozn. ed. J. K.

⁹⁰⁹ Ferdinand Paër (1771–1839), hudební skladatel, autor opery *Sargino* (1803), která jej proslavila; žádná z jeho dalších 42 oper se trvale na repertoáru neuchytila. Pozn. ed. J. K.

⁹¹⁰ Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809–1847), německý hudební skladatel, autor oratorií, symfonií, koncertů, písní a komorních skladeb. Mimo jiné složil hudbu k Shakespearově hře *Sen noci svatojánské* s proslulým svatebním pochodem. Jeho oratorium *Paulus* (op. 36) vzniklo v letech 1834–1836. Pozn. ed. J. K.

staří bohatýři hudby jako Sebastian Bach,⁹¹¹ Graun,⁹¹² Mozart⁹¹³ a jiní.

Kam jsem to ale zase zabloudil? Zase jsem přetřhl nit k *svému nekrologu!* Samé různé nápady! Většinou vybírám epizody z pozdějších dob!

Ale já přece nepíši žádnou knihu; bavím se jenom vzpomínkami z mládí; tak se hned zase vrátím na pravou cestu.

O brownianismu

Nejlepší systém při výkonu léčebné praxe byl vždy – podle mého skromného mínění – systém *eklektický*.

Příroda je nekonečná, pole vědeckého bádání je nepřehledné a, bohužel, odjakživa kolísá mezi odlivem a přílivem. Pokroky a ústupy se vzájemně střídají a ti nejmladší a nejméně zkušené adepty lékařského umění se ustavičně domnívají, že se jim konečně podařilo objevit kámen mudrců. Bývá to pravidelně tehdy, vynoří-li se někde nějaká

⁹¹¹ Johann Sebastian Bach (1685–1750), největší německý hudební skladatel před Beethovenem, ředitel školy u sv. Tomáše v Lipsku; tvůrce a mistr kontrapunktu a protestantské chrámové hudby chrámové. Jeho díla jsou monumentální a vynikají čistým, ušlechtilým vedením hlasů i polyfonií. Pozn. ed. J. K.

⁹¹² Karl Heinrich Graun (1701–1759), německý hudební skladatel, kapelník Bedřicha Velikého. Pozn. ed. J. K.

⁹¹³ Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791), hudební skladatel, tvůrce v oboru hudby komorní, orchestrální i operní. Jeho styky s českými zeměmi se zabýval především Tomislav Volek a v současnosti Milada Jonášová, srov. např. Milada JONÁŠOVÁ – Tomislav VOLEK (eds.), *Böhmische Aspekte des Lebens und des Werkes von W. A. Mozart: Bericht über die Prager internationale Konferenz 27.–28. Oktober 2006*. 1. vydání, Institut für Ethnologie der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Praha 2011. Pozn. ed. J. K. a D. T.

nová metoda, kterou její objevitelé rychle povýší na *system* a kterou mladí slepě, fanaticky chápou jako *ultima ratio*.⁹¹⁴

A když se někdy takový fanatismus člověka zmocní, zbaví ho i zdravých smyslů, které mu umožňovaly pochopit i jiné názory, a on se stává dítětem, u něhož převládá fantazie, která jej činí neschopným popřát sluchu jiným premisám, jejichž výsledky stojí v přímém rozporu s fanatickými názory.

Můj ochránce doktor Daniel O'Hehir, jehož otec, jeden z nejproslavenějších pražských lékařů,⁹¹⁵ přišel z Irska, se po jistou dobu v mládí učil i anglicky, a proto jej velmi zajímalo všechno, co se v oblasti medicíny zrodilo v Anglii. Jemu a geniálnímu doktorovi Franzi O'Reillymu⁹¹⁶ připadla do ruky nejdříve *Elementa medicinae* od Johna Browna.⁹¹⁷ Oba knihu lačně zhltili a stali se prvními apoštoly krajně pohodlného učení, jehož tajemné duchovní jádro mělo dvě skořápky: *sthenii* a *asthenii*.

⁹¹⁴ *Ultima ratio* – poslední důvod (lat.); zde: poslední vymoženost vědy. Pozn. ed. J. K. Možná bychom řekli spíše: to nejpodstatnější, úhelný kámen/základ/pilíř vědění... Pozn. ed. D. T.

⁹¹⁵ Srov. L. SCHMID, *Irští lékaři v Čechách*, s. 53–54. Pozn. ed. D. T.

⁹¹⁶ Franz Karl O'Reilly, doktor filozofie a lékařství, prozkoumal mj. chemicky hořkou vodu v domě č. 190, dnes č. p. 176/IV, v Radniční (dnes Loretánské) ulici na Hradčanech a v roce 1791 o tom vydal učené pojednání (J. SCHALLER, *Beschreibung I*, s. 528). Bydlel v domě č. 481, dnes č. p. 747/II, U Tří zvonců v Široké (dnes Jungmannově) ulici na Novém Městě (*Schematismus* 1799, s. 251), byl členem zednářské lóže Zur Wahrheit und Eintracht (U pravdy a svornosti). Pozn. ed. J. K.

⁹¹⁷ John Brown (1735–1788), skotský lékař (původně však získal teologické vzdělání), působil jako soukromý učitel v rodině významného lékaře Williama Cullena. V roce 1780 publikoval své stěžejní dílo, *Elementa Medicinae*, v němž se snažil osvětlit svůj myšlenkový a léčebný systém, zčásti založený na myšlení jeho učitele Cullena; tento systém brzy dostal jeho jméno – *brownianismus* (viz dále). Pozn. ed. J. K a D. T.

Mezi svými papíry mám ještě dnes (tj. 8. listopadu 1844) O'Hehirův dopis z roku 1798, jímž mi ukládá, abych navštívil několik jeho pacientů, a doporučuje mi též několik vážně nemocných v nemocnici. Na konci dopisu připojil krátkou poznámku, kterou považuji za hodnou opisu: „P. S. Dej pozor na číslo pět v nemocnici. Ten se recidivně přežral. Zvláště si také dej záležet na čísle 78 a 107. V nemocnici se neuchyluj od *brownianismu*! ⁹¹⁸ Znáš přednosti *excitační metody*!“⁹¹⁹

Jako začátečník jsem byl, pravda, v nemocnici svědkem několika rychlých kúr, které se zdařily u několika bezhořečných, chudých a vyzáblých lidí. Základy této metody byly příliš jednoduché a příliš lákaly zvláště mladé, nezkušené lékaře, jejichž snaha o dosažení rychlých výsledků je právě tak přirozená, jako je přirozené, že nemohou získat naráz schopnost klidného, chladného pozorování a jen velmi četnými zkušenostmi nabudou umění metody *aspektativní*.⁹²⁰

⁹¹⁸ *Brownianismus* – učení skotského lékaře Johna Browna, ve své době velmi populární zejména v italských a německých zemích i v USA. Podle Brownova učení jsou všechny životní jevy projevem citlivosti orgánů a jejich podnětů, popudů. Jsou-li oba činitele středně a stejně silné, mluvíme o zdraví. Mírně zmnožené podněty vzbuzují *sthenii* (silnější vzrušení); jsou-li však dráždidla tak silná, že naopak citlivost orgánů vyčerpávají, nastává přímá *asthenie*. Brown léčil *sthenii* odříkáním se dráždidel, přímou *asthenii* jejich posílením (alkohol, opium, kafir, ether). Při nepřímé *asthenii* pak předepisoval opatrné užívání dráždidel velmi slabých a zvolna stupňovaných. Svou reflexi a kritiku *brownianismu* podává Held mimo jiné v jednom dopise z 1./2. října 1818, srov. J. T. HELD, *Dopisy bratrovi a jiným*, s. 57–58. Pozn. ed. J. K. a D. T.

⁹¹⁹ *Excitační metoda* používá vzrušujících, oživujících prostředků a dráždidel, tzv. *excitantia sc. remedia* k podnícení mozkové činnosti, dýchání a krevního oběhu. Pozn. ed. J. K.

⁹²⁰ *Aspektativní metoda*, od *aspectus* (vzezření, vzhled, vnější pozorování, vnější dojem) – metoda pozorování (u lůžka nemocného), se rozvíjela v 18. sto-

Mladý lékař, kterého osud uvrhne do takové veliké nemocnice jako mne, musí bojovat s tisíci a tisíci překážkami, hlavně však sám se sebou, aby se neprostitoval a u vědomí své nezkušenosti neuškodil ani svým nemocným svěřencům, ani ústavu, který slouží lidskosti a současně při své vlastní chudobě sám děkuje za svou existenci lidskosti jiných. Mladému lékaři-začátečníkovi nelze ještě důvěřovat, že má potřebnou kritičnost; jeho úsudku ještě chybějí mnohé předpoklady, a proto i potřebná zralost. Je třeba jej chválit, má-li ten šťastný dar, že disponuje takovým sebepoznáním a takovou skromnou důvěrou, že se přidržuje zkušenějších.

Hehirova písemná poznámka o přednostech excitační metody mne dohnala k četbě druhého, rozšířeného a vylepšeného vydání Brownovy knihy *Elementa medicinae*,⁹²¹ přeložené Weikardem (který už roku 1795 obdařil Německo prvním vydáním a roku 1798 vydal vlastní obsáhlou medicínskou praktickou příručku, založenou na Brownových zásadách a zkušenostech).⁹²² Tehdy jsem také spolykal Girtannerův podrobný rozbor Brownova systému (Göttingen 1798, dva svazky).

A tak jsem začal – důvěřuje tvrzením vyšších duchů – *bramarbasovat*;⁹²³ tedy – chtěl jsem vlastně říci: *brownizovat*.

letí v souvislosti s rozvojem tzv. klinické léčby a kladla důraz na pozorovatelné a empiricky uchopitelné projevy nemoci. Pozn. ed. J. K a D. T.

⁹²¹ John BROWN, *Elementa medicinae*. Mediolane (Milán) 1793. Do němčiny jej překládal také von Pfaff (2. vydání z roku 1799). Pozn. ed. D. T.

⁹²² Melchior Adam Weikard (Weickard; 1742–1803) byl od roku 1784 osobním lékařem carevny Kateřiny. Napsal *Entwurf einer einfachen Arzneikunst oder Erläuterung und Beschäftigung der Brown'schen Arzneilehre* (1795). Pozn. ed. J. K.

⁹²³ *Bramarbasovat* – chvástat se; bramarbas – chvástal, tlučhuba. Pozn. ed. J. K.

Všichni mladí lékaři se tehdy stali fanatickými přívrženci oné nové a tak nesmírně pohodlné metody, již ovšem poněmáhle začali holdovat i vznešenější duchové, jako například Peter Frank, kterého k tomu svedl jeho plamenný, vznětlivý syn Josef,⁹²⁴ ba dokonce i ten diplomaticky obezřetný Hufeland,⁹²⁵ který ve svých spisech alespoň adoptoval Brownovu terminologii.

Hehirova ordinace v nemocnici u milosrdných bratří vábila mnoho mladých kandidátů medicíny. Jeho odborné konzultace nepostrádaly viditelné výsledky: nouzí a hladem zesláblí lidé se začali uzdravovat při *posilující metodě*. O'Hehir zavedl nápoj z vody, pálenky a medu, takzvaný *potus excitans*,⁹²⁶ který stál ve velkých měděných konvicích na lavici poblíž nemocničního oltáře. Nemocní (a pak hlavně ti, kteří se zotavili) si nalévali podle své chuti a mnohý prý z nich pil – jak praví úsloví – jako kartáčník, než po čase dostal jiný předpis.

⁹²⁴ Josef Frank (1771–1842), známý německý lékař a autor medicínských pojednání, syn Johanna Petera Franka. Od roku 1796 působil jako primář všeobecné nemocnice ve Vídni a od roku 1804 byl profesorem patologie ve Vlně. V roce 1803 vydal ve Vídni *Grundriss der Pathologie nach den Gesetzen der Erregungstheorie*. Pozn. ed. J. K.

⁹²⁵ Christoph Wilhelm Hufeland (1762–1836), německý lékař a osvětový spisovatel vitalistických tendencí, jehož medicínská teorie se odvíjela od konceptu životní síly (*Lebenskraft*), o níž je nutno dbát zejména zachováváním dietetických zásad a zdravého životního stylu včetně duševní rovnováhy. Jeho nejznámějším dílem je *Umění prodloužit lidský život* (1797), od 3. vydání vycházející s názvem *Makrobiotika, neboli Umění...* (*Makrobiotik, oder die Kunst, das menschliche Leben zu verlängern*). Již ve své době se dočkalo velké popularity a řady nových vydání i překladů včetně českého. Viz poznámku č. 782. Pozn. ed. D. T.

⁹²⁶ *Potus excitans* – povzbudivý nápoj, posilující pití. Pozn. ed. J. K.

Jelikož však O'Hehir cestoval často ke knížeti Kinskému a protože se u něj nezřídka zdržel i týdny, přebíral jsem pokaždé jeho roli a ordinoval v jeho duchu.

Nemohu zapřít, že mnohé formy chorob, například anorexie,⁹²⁷ ba i gastrická horečka či horečka zvaná střídavá,⁹²⁸ zmizely (podle mých vlastních zkušeností) beze všech rozpuštěných, pročišťovacích prostředků i dávidel. Uzdravování probíhalo velmi rychle, a proto jsme mohli nemocniční lůžka obsazovat častěji. Kolik nemocí však při této metodě prošlo zcela protichůdnými proměnami, kolik z nich existovalo pouze jako umělý produkt této jednostranné lékařské metody, to jsem tehdy chápal tím méně, čím napjatější pozornost vyžadovalo množství nemocných a obtížnost léčby u lékařského umění.

A konečně proto, že mládí úplně znemožňuje γνωρισεαυτον – poznat sebe sama.

V březnu roku 1798 mne postihlo neštěstí: ztratil jsem přítele – svého spolubydlícího, vystudovaného právníka a výborného činoherce Josefa Pechera.⁹²⁹ Doktor Hehir a náš tehdy nejproslulejší a právem nejoblíbenější lékař doktor Johann Mayer,⁹³⁰ královský polský dvorní rada, tehdy kon-

⁹²⁷ Anorexie – zde nechutenství. Pozn. ed. J. K.

⁹²⁸ Srov. poznámku č. 345.

⁹²⁹ Tehdy jsem bydlel na ostrově Kampa v takzvaném Průchodícím domě, a když Pecher zemřel, přestěhoval jsem se k panu Nisslovi do Hradu, kde jsem zůstal až do podzimu. Odtamtud jsem chodil denně do nemocnice milosrdných bratří a k několika svým soukromým pacientům. Pozn. aut. J. T. H.

⁹³⁰ Doktor medicíny Johann (Jan) Mayer (1754–1807), pražský lékař a přírodovědec, dvorní rada polského krále a člen několika učených společností, bydlel na Malé Straně v domě č. 54 (*Schematismus* 1789, 220), resp. č. 51 (*Schematismus* 1799, 249). Uvedeno patrně podle starého číslování,

statovali, že Pecher má hlavničku,⁹³¹ a léčbu řídili, bohužel, v duchu Brownově, *stimulací*.⁹³² Pecher umíral a snad půl hodiny zpíval silným, mohutným hlasem bas *Německých tanců*,⁹³³ takže to jistě slyšeli i všichni sousedé.

V Německu tehdy vůbec umíraly při záchvatu tisíce lidí, které by byly zachránily chladivé prostředky, pijavice a studené obklady na hlavu.

O několik let později, když jsem se v únoru 1802 už zřekl hrubého a zjednodušujícího brownianismu, jsa poučen vlastními zkušenostmi, a když jsem při běsnící tyfové nákaže již užíval metody váhání a vyčkávání,⁹³⁴ tehdy teprve jsem

takže dnes č. p. 270/III a č. p. 272/III na Malostranském náměstí; pozn. redakce. Byl členem České společnosti zemědělské a svobodných umění, jakož i Královské české společnosti nauk (byl jejím prvním tajemníkem), dále Fyzikálně-ekonomické společnosti falckého kurfiřtství. Jako jeden z prvních lékařů v pražském prostředí se již v letech 1800–1801 pokoušel o vakcinaci kravskou lymfou. Podle Františka Palackého byl Mayer, přítel Ignaze Borna, velice vážený nejen jako lékař, ale měl po dlouhý čas i velký vliv na rozvoj vědeckého ducha i na šíření vyššího vzdělání v Čechách. Jeho dům byl střediskem veškerých snah toho druhu; po dlouhá léta se u něho shromažďovali skoro denně v určitých hodinách staří i mladí muži toužící po vědeckém vzdělání. Hrabě Kašpar Šternberk uznával vděčně ještě ve vysokém stáří, že právě ve společnosti Mayerově nalezl kdysi nejúspěšnější popud k vědecké činnosti. Srov. Jaroslav ŠTĚHLAVSKÝ, *Dr. Jan Mayer, český lékař a přírodovědec (1754–1807): Život a dílo*, [Praha: s. n., 1949]. Pozn. ed. J. K a D. T.

⁹³¹ Hlavnička – populární název pro tyfus, zejména střevní. Pozn. ed. J. K.

⁹³² *Stimulace* – dráždění, popud. Pozn. ed. J. K.

⁹³³ *Německé tance* – míněny patrně Mozartovy *Sechs deutsche Tänze* z roku 1787 (Köchel 509), které byly psány pro ples hraběte Jana Pachty. Pozn. ed. J. K.

⁹³⁴ V orig. *Expectative Methode*, metoda váhání a vyčkávání – dobový termín pro postup, kdy se lékař soustředí na pozorování a nechává jednat přírodu; s jakoukoli intervencí čeká. Pozn. ed. D. T.

se dověděl, že ve Vídni to byl vlastně geniální kranioskop Gall,⁹³⁵ kdo díky četným pitvám lebek dospěl k přesvědčení, že většina údajně nemocných hlavničkou, kteří byli ošetřováni stimulačně a následně zemřeli, měla vlastně právě břišní tyfus.⁹³⁶ Proto se Peter Frank a jeho syn Josef (později ruský státní rada) dostali s doktorem Gallem do tak ostrých rozporů. Sám Gall mi to vyprávěl, když jsem roku 1804 (tehdy mu ve Vídni zakázali jeho přednášky o *leboznalství* – frenologii) s Lehmannem⁹³⁷ poslouchal jeho soukromé výklady jak v jeho zahradě, tak (o šesté hodině ranní!) v jeho kabinetě lebek. O Gallovi bych velmi rád vyprávěl mnohem více, ale nechci stále rušit chronologii. Proto si to schovám, až dospěji k vyprávění o své cestě do Vídně.

Pecher, který rozvinul eminentní talent jako herec-ochotník, chtěl právě o Velikonocích roku 1798 – když se reorganizovalo pražské divadlo – přísahat na prapor Thálie; ale právě tehdy, kdy Schopf, Liebich, Glockner, Esslair, Allrám, paní Nuthová, panna Freyová (pozdější Brunettiová) utvořili novou společnost, Pecher zemřel. Všichni, kdo ho znali, ctili a milovali, jej hluboce litovali, jmenovitě já, který jsem s ním žil celé tři roky v nejtímnějších přátelství. K počtě

⁹³⁵ Gallova nauka o lebce, čili lebosloví (frenologie): podle ní lze na povrchu lebky dle rozmanitých lebečních útvarů a kostí poznat duševní schopnosti a povahu člověka. U nás lákala Gallova nová nauka k pokusům zejména hraběte Kašpara Šternberka (F. PALACKÝ, Hrabata Caspar a Franz Šternberkové, *Z Rozprav* 1842). Pozn. ed. J. K. Ke Gallovi srov. též poznámku č. 683.

⁹³⁶ V orig. *Nervenfieber*; J. Květ překládá jako „zápal mozku“, obvykle však překládáno či interpretováno jako břišní tyfus, což dává logiku i v souvislosti zmiňované Heldem. Pozn. ed. D. T.

⁹³⁷ Josef Lehmann, doktor medicíny a magistr porodnictví v Jičíně. *Schematismus* 1834, s. 295) Pozn. ed. J. K.

jeho mánů⁹³⁸ zkomponoval náš Vitásek motivy⁹³⁹ pro své později tak slavné a skutečně elegické *Requiem*, které bylo ještě jako skica provedeno v kostele u kajetánů a které později – už dokončené – císař František tak milostivě přijal.

Jak jsem již zmínil, doktor O' Hehir tehdy velmi často cestoval ke knížeti Kinskému, který ležel s nevléčitelnou, těžkou žaludeční chorobou.⁹⁴⁰ Proto jsem převzal zástup za něj nejen v nemocnici milosrdných bratří, ale i v několika soukromých domech.

Přítel Heinrich Nissl a krásná Fanny Hopfenstocková

Pecherova smrt mne přiměla opustit náš společný byt na ostrově Kampa⁹⁴¹ a přijmout nabídku Heinricha Nissla,⁹⁴² abych obýval jeden pokoj ve třetím poschodí pražského Hradu společně s jeho synem, rovněž Heinrichem.

⁹³⁸ Mánové – (dobří) duchové z římského náboženství, spjatí s římským kultem předků. Pozn. ed. D. T.

⁹³⁹ Používám tohoto slova, protože to je módní výraz. Jindy se říkávalo: *thema, themata, hudební myšlenky, idey*. Snad by se dalo užívat místo slova *motiv* i slova *Anlauf* (v českém překladu i útok, *ná-pad* [doslova], protože člověk se té myšlenky také tak zbavuje!) Pozn. aut. J. T. H., pozn. ed. D. T.

⁹⁴⁰ Při pitvě mrtvolky shledali, že knížecí žaludek je tak rozšířen, že k jeho naplnění bylo potřebí plných čtrnáct holb, to jest 28 žejdlíků vody. (Holba, z německého Halbe, půlka; stará dutá míra asi 0,7 l; žejdlík = dutá míra; 1/4 mázu = 0,353 litru. Pozn. aut. J. T. H., pozn. ed. J. K.)

⁹⁴¹ Průchodící dům na Kampě (na Ostrově) č. p. 495/III, podle starého číslování č. 312, v Hroznové ulici č. 6. Franz Schmiltauer. Dům č. 5 býval průchodní do ulice Hroznové č. 6 mezi domy U Modré koule a U Zlatých (žlutých) nůžek. J. SCHALLER, *Beschreibung II*, 247. Pozn. ed. J. K.

⁹⁴² Heinrich Nissl, praktikant mincovny, bydlel na Hradě, v c. k. mincovně. Staré Město, čís. 538 (*Schematismus* 1799). Pozn. ed. J. K. (Poznámka Jindřicha Květa je nejasná; snad se Nitsch poté, co pronajal byt Heldovi, přestěhoval z Pražského hradu na Staré Město. Pozn. ed. D. T. a redakce.)